

Trasa A4 (odcinek małopolski) – Route of A4 (Little Poland section)

Piotr Olejarczyk, Anna Tyniec-Kępińska

Sprawozdanie z badań na stanowiskach 20 i 36 w Brzeziu, gm. Kłaj.

Stanowisko 36 w Brzeziu.

Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku Brzezie 36 prowadzone są od sierpnia 2004 r. Początkowo przekopano obszar 12 arów, wyznaczony w trakcie badań powierzchniowych, przeprowadzonych w roku 1996 przez dr Jacka Górskiego, mgr Elżbietę Trelę i mgr Mirosława Zająca.

W pierwszym miesiącu badań odkryto jedynie 10 niezwiązanych ze sobą przestrzennie i funkcjonalnie dołków postupowych. We wrześniu i październiku 2004 r. badaniami sondażowymi objęto cały południowy stok wzniesienia, znajdujący się w pasie planowanej autostrady A4.

Sondaże skorygowały pierwotny zasięg stanowiska; okazało się, że badaniami szerokokopłaszczynowymi należy objąć obszar o powierzchni ok. 3,6 hektara.

Wyznaczają go dwa sąsiednie stanowiska – Brzezie 17 i Brzezie 20. Za zachodnią granicę stanowiska uznano dolinę, stanowiącą wschodnią granicę wielokulturowego stanowiska Brzezie 17. Granicę wschodnią ustalono arbitralnie na linii siatki arowej górnej partii wschodniego stoku wzniesienia, rozgraniczającego stanowiska Brzezie 20 i Brzezie 36 (ryc. 1**). Tak oznaczone stanowisko znajduje się w kompleksie stanowisk, położonych na południowo-wschodnim stoku wzniesienia, górującego nad początkiem pierwotnej doliny Tusznicy. Południowy stok, na którym znajduje się stanowisko Brzezie 36, miał pierwotnie dość urozmaiconą rzeźbę, o czym świadczą liczne naturalne niecki zastoiskowe. Między wypełniskami niecek, a czasem na ich obrzeżach, odkryto szereg obiektów – pozostałości osady grupy złotnicko-wyciążskiej.

Obiekty z materiałem grupy złotnicko-wyciążskiej to przeważnie owalne na poziomie odkrycia, niegłębokie jamy o nieckowatym, rzadziej prostokątnym profilu. Zlokalizowano je w czterech skupiskach, nazywanych roboczo wschodnim, zachodnim, północnym i południowym (ryc. 2**).

Nie natrafiono tu na pozostałości budynków mieszkalnych, być może z powodu silnej erozji stokowej, przyspieszonej głęboką orką. W profilach glebowych często brak podglebia, zaś ślady współczesnej orki głęboko naruszają lessowy calec.

Ryciny w tekście zaznaczone (*) obejmują ryciny, znajdujące się "pod opaską" przy końcu danego tomu, a oznaczone (**) - publikowane są w końcowej, kolorowej części tomu.

O trwałym zasiedleniu stanowiska, prócz nieckowatych jam, mogą świadczyć głębokie jamy o trapezoidalnym profilu, pełniące zapewne funkcję piwniczek obok bądź wewnątrz niezachowanych konstrukcji budynków mieszkalnych, ale na ogół pozbawione są one materiału zabytkowego (ryc. 3**).

Osada grupy złotnicko-wyciązkiej, datowana na II fazę wczesnego eneolitu, nie jest stanowiskiem bogatym. W obiektach ujawniono niewielkie ilości zabytków; od kilku do kilkudziesięciu fragmentów ceramiki. Nie ujawniono kompletnych form ceramicznych.

Pod względem technologicznym ceramika jest dość jednorodna. Charakterystyczna jest tu domieszka organiczna – ceramika grubej roboty, czasem z większą ilością tłuczni ceramicznego, rzadziej z domieszką piasku – formy cienkościenne. Powierzchnia wewnętrzna i zewnętrzna naczyń powlekana jest tłustą gliną – czymś w rodzaju „angoby”, co powoduje wrażenie trójwarstwowości ceramiki. Słabe zachowanie zabytków ceramicznych powoduje częste złuszczenie warstw zewnętrznych, co w przypadku ceramiki grubej roboty (z domieszką organiczną) zbliża technologicznie ceramikę grupy złotnicko-wyciązkiej do ceramiki KCWR. Stan ten dominuje w zabytkach dokumentowanych planigraficznie w wypełniskach naturalnych niecek.

W ceramice ze stanowiska Brzezie 36 brak elementów zdobionych – jedynie w kilku przypadkach zanotowano plastyczne podkreślenie linii przejścia brzuśca w szyjkę, typowe dla tzw. mleczników horyzontu bodrogkereszturskiego i grupy złotnicko-wyciązkiej. Charakterystyczne są również poziomo przekłute uszka, podwieszane do krawędzi wylewu oraz spłaszczony guzy.

Także inwentarz krzemienisty jest skromny – dominują formy narzędziowe, głównie drapacze. Nie stwierdzono śladów miejscowej obróbki krzemienia, o czym świadczy brak odpadów produkcyjnych.

Oprócz obiektów grupy złotnicko-wyciązkiej odkryto dużą ilość obiektów – głównie niewielkich jam o nieckowatym profilu, pozbawionych materiału zabytkowego lub zawierających materiał zabytkowy, ale o tak małych rozmiarach, które uniemożliwiają datowanie obiektów.

Źle zachowany, bardzo drobny materiał ceramiczny występuje również w wypełniskach naturalnych niecek, będących „naturalnym” miejscem depozycji materiału zabytkowego.

Duża ilość obiektów o nieokreślonej chronologii, jak również znajdujący w wypełniskach naturalnych niecek materiał zabytkowy, zbliżony technologicznie do ceramiki KCWR, może świadczyć o tym, że stanowisko Brzezie 36, prócz chronologicznie czystej osady grupy złotnicko-wyciązkiej, był również rejonem eksploatowanym przez ludność zamieszkującą wielofazową osadę Brzezie 17.

[Piotr Olejarczyk]

Stanowisko 20 w Brzeziu.

Osada wczesnośredniowieczna na stanowisku 20 w Brzeziu, gm. Kłaj (ryc. 1) została odkryta w trakcie prac wykopaliskowych prowadzonych przez Krakowski Zespół Badań Autostrad w 1996 roku. Wcześniejsze badania powierzchniowe dostarczyły z tego rejonu wyroby krzemienne oraz ułamki naczyń z okresu neolitu, jak również pojedyncze fragmenty naczyń średniowiecznych. Lokalizacja stanowiska, nisko, na rozległym wypłaszczeniu i wschodnich stokach niewielkiej dolinki, sugerowała, że mogą to być głównie zabytki z wyżej położonych obiektów kulturowych. Podłoże stanowią gleby gliniasto-lessowe.

W roku 2004 na stanowisku przebadano obszar o powierzchni ok. 60 arów, na którym odkryto nawarstwienia, obiekty (120) i zabytki ruchome datowane głównie na okres wczesnego średniowiecza (jedynie na zachód od zasięgu warstwy kulturowej przebadano serię dołków posłupowych i obiekt (76), które mogą być pozostałością starszego osadnictwa – zapewne z okresu neolitu, gdyż tak można datować wyroby kamienne i krzemienne oraz nieliczne fragmenty naczyń odkryte na stanowisku, jednakże poza obiektami).

Na powierzchni ok. 30 arów zarejestrowano warstwę kulturową (ma kontynuację w obrębie przestrzeni dotąd nieprzebadanej), której miąższość w wielu miejscach przekraczała 40 cm. Jej intensywne, prawie czarne zabarwienie wynika z domieszki dużej ilości szczątków organicznych, w tym przepalonych. Warstwa zawierała duże ilości ułamków naczyń glinianych, kamieni ze śladami użytkowania, które w wielu miejscach tworzyły skupiska zabytków. W obrębie warstwy stwierdzono także liczne płytkie obiekty, zapewne o charakterze gospodarczym. Warstwa kulturowa zalegała bezpośrednio na żółto zabarwionym utworze calcowym. Wydaje się, że mamy do czynienia z warstwą powstałą w miejscu odkrycia, a nie przemieszczoną w wyniku procesów stokowych.

W żółto zabarwiony, gliniasty calec wkopane były dalsze obiekty nieruchome – wśród nich pozostałości minimum czterech, częściowo zagłębionych w ziemię budynków mieszkalnych, których konstrukcje naziemne wsparte były na słupach. Zagłębione do 30-40 cm w calec części budynków miały rozmiary 3,5-4,5 na 2,5-3 m. Towarzyszące im koliste w zarysie doły posłupowe miały średnice 0,3-0,5 m. Niektóre doły posłupowe miały zarysy zbliżone do prostokątów o zaokrąglonych narożnikach. Czworokątny zarys musiały mieć także przynajmniej niektóre z słupów.

W warstwie kulturowej (2b) oraz obiektach nieruchomych odkrywano materiał ceramiczny z wczesnego średniowiecza. Ceramika z warstwy i obiektów charakteryzuje się jednolitym zestawem cech technologicznych i formalnych. Ułamki pochodzą ze słabo wypalonych naczyń wylepionych ręcznie z gliny o domieszce schudzącej w postaci piasku i tłuczni mineralnego. Fragmenty pochodzące z prosto ściętych brzegów naczyń noszą ślady przykrawędniego formującego obtaczania (jak dotąd nie odkryto śladów obtaczania na innych częściach naczyń). Jednak stosunkowo licz-

ne są brzegi bez śladów obtaczania, a wśród nich występują egzemplarze o pogrubionej części pod krawędzią. Brzuśce naczyń oraz niekiedy wewnętrzne krawędzie brzegów pokrywa ornament, najczęściej linii falistych, wykonany narzędziami wielozębnymi. Oprócz ułamków naczyń odkryto także przeszłiki gliniane oraz fragmenty silnie skorodowanych przedmiotów żelaznych – w większości są to prawdopodobnie pozostałości noży. Na przebadanej w roku 2004 części stanowiska, w obiektach znaleziono jedynie nieliczne ułamki przepalonych kości zwierzęcych, co wynika z warunków środowiskowych. Ceramika ta ma cechy charakterystyczne dla naczyń produkowanych w okresie pomiędzy VIII/IX a X wiekiem.

Rozpoczęte w roku 2004 badania wykopaliskowe na stanowisku 20 w Brzeziu przyniosły nieoczekiwane odkrycie intensywnie użytkowanej wczesnośredniowiecznej osady z okresu plemiennego. Ich kontynuacja pozwoli zapewne na rozpoznanie znacznej części osady oraz detali konstrukcyjnych jej zabudowy. Szczególnie cenne ze względów poznawczych wydaje się to, iż mamy do czynienia z obiektem istniejącym w czasie nie przekraczającym ok. 200 lat. Część stanowiska przeznaczona do rozpoznania w roku 2005 może dostarczyć ponadto materiałów do datowania nie tylko metodami archeologicznymi. Badania koncentrować się będą w najniższej położonej części stanowiska, na której należy się spodziewać wysokiego poziomu wód gruntowych, co może sprzyjać zachowaniu się w warstwie czy obiektach szczątków organicznych.

[Anna Tyniec-Kępińska]

Piotr Olejarczyk, Anna Tyniec-Kępińska

*Report on archaeological research at sites 20 and 36 in Brzezio,
Kłaj commune.*

Summary

Site Brzezio 36

Archaeological rescue excavations have been carried out at this site since August 2004. During this research the initial range of the site has been revised (Fig. 1). Its area is limited by two neighboring sites – Brzezio 17 and Brzezio 20. From the W side it is separated by not large valley, which is the E borderline of multicultural site Brzezio 17. The E borderline was arbitrarily set up on the basis of the line of the grid on the top part of E hillside, dividing sites Brzezio 20 and Brzezio 36 (Fig. 1).

At this site archaeologists discovered remains of the settlement of the Wyciąże – Złotniki group from the early Eneolithic (contemporary to Bodrogkeresztur culture). This settlement is linked to complexes of large, channeled features and probably to trapeziform features without any archaeological material.

Figures, referred to in the text as (*), are included on a separate sheets under the cover of the volume; those marked (**) are placed on colour plates at the end of the volume.

Site Brzezie 20

The excavations at site Brzezie 20, initiated in 2004, led to the discovery of an intensively exploited early medieval settlement. It is worth mentioning that in one case we deal with the particular feature which existed through the period of time not longer than 200 years.

Pottery obtained both from the layer and features is characteristic by its homogeneous set of technological and formal attributes. One can recognize some traits of pottery produced between VIII/IX – X c. Other discoveries included clay spindle whorls and fragments of heavily corroded iron objects – most of them were probably parts of knives.

Figures

- Fig. 1. Location of site Brzezie 36 against a background of sites 20 and 17 situated in the same locality (drawn by A. Longa).
- Fig. 2. Brzezie 36. Northern concentration of features (a); complex of pits 22/23 (b, c, d); complex of pits 262/263/264 (e, f, g, h, i) (drawn by A. Longa).
- Fig. 3. Brzezie 36, Trapeziform pits: 296 (a, b) and 297 (c, d) (drawn by A. Longa).